

УДК: 371.01:373.047

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФКОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ.

Доротюк В.І. кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник відділу технологічної освіти та допрофесійної орієнтації Інституту педагогіки НАПН України

UA. У статті описані теоретичні аспекти організації профконсультування. Основний наголос зроблено на профконсультаційну роботу як складову сучасної професійної орієнтації, пов'язану з випробуваннями і виявленням різних здібностей, знань, умінь і навичок людини.

Ключові слова: профконсультація, професійна орієнтація, профілізація, вибір професії, учні, професійний вибір.

RU. В статье описаны теоретические аспекты организации профконсультирования. Основной упор сделан на профконсультационную работу как составляющую современной профессиональной ориентации, связанную с испытаниями и выявлением различных способностей, знаний, умений и навыков человека.

Ключевые слова: профконсультация, профессиональная ориентация, профилирование, выбор профессии, учащиеся, профессиональный выбор, история.

EN. The article describes the theoretical aspects of the organization career guidance. It focuses on career guidance work as a component of a modern, professional orientation, associated with the testing and identification of different abilities, knowledge and skills of the person.

Key words: vocational training, profiling, career choices, pupils, professional choice, is history.

Постановка проблеми. Вибір професії - складний і відповідальний крок у житті кожної людини, від якого багато в чому залежить її майбутня доля. Правильно вибрати професію - значить знайти своє місце в житті. Поспішність, і легковажність уданому випадку неприйнятні, вони можуть зруйнувати життєві устремління, дезорієнтувати кар'єрну траєкторію тим самим роблячи людину нещасною. Необхідність профорієнтаційних послуг з'явилася в суспільстві досить давно. Минуло вже більше 100 років з тих пір, коли в Страсбурзі у Франції відкрився перший кабінет профорієнтації. Усім добре відомо, що на початку 20-го сторіччя в зв'язку з бурхливою розбудовою промислового виробництва в ряді країн багато людей стали мігрувати в міста в пошуках роботи. Урбанізація спонукала до переосмислення затребуваності професійних категорій. Перед значним числом людей постала реальна проблема волі вибору. Саме тоді стали затребувані фахівці, що допомагають людям зробити правильний вибір професії професію. Проблема правильності вибору і сьогодні робить профорієнтаційну роботу необхідною та затребуваною на ринку послуг.

Актуальність останніх досліджень. Теоретико – прикладні основи проблеми розробляються науковим колективом Інституту педагогіки АПН України та лабораторією профільного навчання. [Бібік Н.М., Березівська Л.Д., Бурда М.І., Іванюк Г.І., Калініна Л.М., Кизенко В.І., Корсакова О.К., Онищук Л.А., Трубачева С.Е., Покиданов Г.О., Піддячий М.І.]

Формулювання цілей статті. Визначити місце профконсультації в системі професійної орієнтації старшокласників профільної школи; Дослідити складові профконсультації, як фактори, що формують висновок професійного самовизначення особистості.

Основна частина. Профілізація школи вимагає відповідного супроводу модернізаційних процесів з боку суспільства і держави, розстановки першочергових пріоритетів освітньої та кадрової політики. Сучасна школа сповідає особистісно-зорієнтований підхід до навчання та виховання особистості [6]. Така стратегія передачі суспільного досвіду дозволяє

максимально ефективно розкрити потенціал кожної окремо взятої молоді людини, готуючи її до майбутньої професійної діяльності. Тому профільна школа та профконсультація стають нероздільними взаємодоповнюючими поняттями. Власне, походження терміну, говорить про причетність другої сторони у з'ясуванні професійної спрямованості. Професійне самовизначення залежить від багатьох факторів серед яких можна відокремлювати вплив батьків, однолітків, ЗМІ, політичної ситуації в державі. У даному випадку більш доречною буде допомога кваліфікованого фахівця – психолога, який допоможе обрати вірний шлях опираючись на об'єктивні дані, а не суб'єктивний розгляд світу професій. Для надання таких послуг існує профконсультація.

Профконсультація - (від лат. *professio* - рід занять, *consultatio* - нарада), науково організоване інформування про професії, призначена головним чином для молоді, що закінчує загальноосвітню школу, з метою практичної допомоги у виборі професії з урахуванням схильностей, інтересів і здібностей, що сформувалися, а також потреб суспільства. Профконсультація повинна мати відомості про роль і перспективи кожної професії, про потребу в кадрах, про зміст трудової діяльності, соціально-економічний і санітарно-гігієнічний статус професій. Вона володіє інформацією про можливі шляхи професійного навчання, з одного боку, і про ті вимоги, що пред'являє професія до людини з іншого [7].

Професійна консультація спеціалізується в допомозі людям при виборі професії, а також плануванні професійної кар'єри відповідно до можливостей, що надає особистості суспільство і її індивідуальні якості. Професійна консультація - складова частина системи професійної орієнтації, проводиться з обліком фізичних і психологічних особливостей респондента, його загальних і професійних інтересів, схильностей і здібностей, загальної і професійної підготовки, медичних і психологічних вимог до працівника даної професії, а також зведених даних про попит на робочу силу,

можливості працевлаштування і навчання по тим чи іншим професіям і спеціальностям.

У багатьох державах система профорієнтації молоді містить у собі психологічну професійну консультацію. Психологічна консультація звичайно проводиться у формі бесіди клієнта з психологом [4].

Форми професійної консультації:

- Довідкова (профінформація) - повідомлення інформації про наявний попит на робочу силу і можливостях професійного навчання; умовах прийому до професійні навчальні заклади; особливості окремих професій (зміст і умови праці, вимоги, що висуваються до працівника, області застосування професії, можливості подальшого підвищення кваліфікації і просування, умов оплати і т.д.);
- Найпростіша (наприклад, у школі - практичні наради вчителів, бесіди з батьками);
- Визначення професійної придатності на основі психологічного вивчення особистості. Ця форма професійної консультації найбільш відповідальна і повинна проводитися тільки фахівцями.

Професійна психологічна консультація зазвичай ґрунтується на наступних принципах:

- 1) Добровільність участі клієнта в консультації;
- 2) Його активність в ухваленні рішення;
- 3) Конфіденційність діагностичної інформації;
- 4) Багатоваріантність вибору.

З огляду на вищесказане неважко збагнути наскільки реальним є дотримання перелічених принципів в умовах профільної школи. По-перше добровільність участі не дозволить поставити профорієнтаційний процес на рівень узгодженого механізму із зворотнім обміном даними між школою та ринком праці, крім того вибіркова статистика перешкоджатиме відпрацюванню антикризових моделей. По-друге, конфіденційність діагностичної інформації формуватиме вакуум для дії допоміжних сил

професійної орієнтації та професійного становлення (батьки, вчителі, викладачі закладів профосвіти) [2]. Особливої актуальності питання набуває при невідповідності отриманих даних з навчальним профілем учня, що при своєчасній поінформованості підлягає перегляду з боку вчителів та адміністрації школи. Тому отримані дані, після обробки кваліфікованого спеціаліста (психолога), можуть стати могутньою зброєю у боротьбі з невідповідністю та дезорієнтацією.

Принципи активності в ухваленні рішень та багатоваріантності вибору можна зберегти за умови достатньої методичної та матеріально-технічної бази школи, високого рівня підготовки педагогічних кадрів та обслуговуючого персоналу. Адже аргументувати свій вибір та визначитися у світі професій учень може лише за умови отримання вичерпної інформації, джерелами якої є словники професій, профкарти, довідники, методичні посібники, Internet.

Психологічна професійна консультація проводиться в кілька етапів і містить у собі:

- попередню бесіду;
- психологічну діагностику здібностей і схильностей;
- корекцію уявлень клієнта про себе і конкретної професії;
- вироблення плану життєвого шляху і визначення професійного вибору;
- "зворотний зв'язок" про отримані результати;

На сьогоднішній день розроблені численні системи профорієнтаційних тестів і опитувальників, профорієнтаційних ігор, комп'ютерних профконсультаційних систем і т.п. Такі засоби сприяють побудові професійного плану особистості, визначають професійну траєкторію, розставляють та систематизують цілі, задачі, можливості, бар'єри у досягненні поставленої мети [3].

Професійний план можна представити схематично у виді трьох складових: „Хочу”, „Можу”, „Треба”.

„Хочу” - це особисті цілі і цінності, професійні інтереси і схильності. Схильність відрізняє інтерес від необхідності дії. Інтерес до музики, наприклад, може проявлятися в зборі інформації про виконавців і музичні течії, прослуховуванні записів. Інша справа - створення мистецького твору, для цього потрібні схильності. В ідеалі інтерес і схильності погоджені і доповнюють один одного.

„Можу” - це можливості (фізіологічні, психічні). Тут постає питання про професійну придатність, що характеризує дві речі: успішність оволодіння професією і задоволеність людини своєю працею. Треба пам'ятати, що профпридатність - не вроджена якість, вона формується в процесі обміну досвідом та діяльністю.

„Треба” - це потреби ринку праці, шляхи і засоби досягнення мети. Добре, коли обрана людиною професія міститься у перехресній площині, тобто задовольняє всі три критерії.

Оцінюючи реальність професійного плану, важливо звернути увагу на два аспекти: по-перше, на поширеність обраної професії й імовірність вступу до навчального закладу, який надає професійну освіту. І друге - потрібно мати кілька альтернативних варіантів. Життя динамічне і мінливе. На шляху реалізації поставленої задачі, мети можуть виникнути несподівані перешкоди: невдача на вступних іспитах, несподіване зниження попиту на обрану професію, відсутність матеріальних можливостей, переїзд на інше місце проживання і багато чого іншого. Треба пам'ятати, що ту саму ціль можна досягти різними способами і ці способи потрібно мати на увазі. Важливо, вибравши професію, познайомитися не тільки з різними типами навчальних закладів, що готують фахівців даного профілю, але і зі зв'язками між професіями: оператор ПК - технік-програміст - інженер-програміст; помічник менеджера - менеджер - керівник.

У процесі вибору роботи важлива відповідність особистих прагнень і об'єктивних характеристик роботи [1]. Якщо очікування людини не збігаються з об'єктивними характеристиками роботи, то в трудовій діяльності

її чекають збої і невдачі. Виділяють наступні об'єктивні характеристики роботи:

- 1) розмаїтість - наскільки робота вимагає різних типів активності і їхніх варіацій, наскільки дозволяє людині використовувати ті чи інші навички, уміння і здібності;
- 2) цілісність задач – на якій стадії робота має являти собою серію завершених заданих, у який період вона виконується (відстрочка) і з якими конкретними результатами;
- 3) значення роботи - вплив її результатів на життя других людей;
- 4) автономія - ступінь волі дій і самостійності у виборі засобів, порядку і правил виконання роботи;
- 5) зворотний зв'язок - можливість одержувати точну інформацію про результати діяльності. Взагалі, для будь-якої професії необхідно будувати професіограму, тобто її змістовний, але короткий (у виді формули) опис по декількох основних критеріях: предмет праці; ціль праці; засоби праці; проблемність трудових ситуацій; колективність трудового процесу; самостійність трудових функцій; особливність трудових контактів; відповідальність; умови праці [5].

Дуже корисно скласти таку професіограму для обраної професії, це знизить імовірність неприємних сюрпризів, що можуть виникнути вже в процесі діяльності.

Ще одним важливим аспектом є своєчасність професійного самовизначення, це питання не слід відкладати на потім. Як відомо, найбільше правильному вибору професії сприяє практична діяльність. Тільки спробувавши свої сили на практиці, можна говорити, наскільки подобається роботи, чи сприяє самореалізації.

Оскільки профільна школа знаходиться на шляху свого становлення та розбудови, шкільний профорієнтаційний кабінет не завжди зможе задовольнити запити школярів. Враховуючи це старшокласники та їх батьки

можуть користуватися альтернативним ресурсом для отримання профконсультаційних послуг, серед яких:

- ✓ Центри допомоги в працевлаштуванні (у тому числі, що спеціалізуються на працевлаштуванні молоді), психологічній підтримці населення.
- ✓ Комерційні центри профорієнтації. Часто профорієнтаційне тестування проводиться на базі Центрів Тестування, профорієнтаційні тренінги - в організаціях, що пропонують тренінгові послуги.
- ✓ Міські педагогічні й психологічні ВНЗ - цілком можливо, що у їхній склад підрозділ, що має відношення до проблем профорієнтації: кафедра психології праці, наприклад, або центр профорієнтації.
- ✓ Міжшкільні навчально-виробничі комбінати (МНВК). Заняття в підрозділах МНВК починаються 9-го класу з, і часто поділу на групи передуює профорієнтаційна робота з підлітками.

Висновки. Враховуючи важливість досліджених явищ та процесів необхідно орієнтуватися на надання якісних профконсультаційних послуг на базі профільних шкіл, формуючи надійну платформу для життєвого та професійного старту молоді. Крім того у виборі цільової аудиторії профконсультаційний кабінет не має обмежуватися виключно старшокласниками та їх батьками, двері мають бути відкриті для всіх школярів, що бажають самовизначитись у світі професій.

Література:

1. Анцыферова Л.И. Психология самоактуализирующейся личности в работах А.Маслоу //Вопр.психологии. - 1973. - N 4. - С.173-180.
2. Вітковська О.І. Професійне самовизначення як життєва проблема особистості // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 3. – С. 171 – 179.
3. Грининг Т. История и задачи гуманистической психологии //Вопр. психологии. - 1988. - N 4. - С.161-167.

4. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е. И. Головаха. – К.: Наукова думка, 1998. – С. 144.
5. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Закон України “Про загальну середню освіту” від 13 травня 1999 р. № 651-ХІV // Законодавчі та нормативні акти про освіту в Україні. — К., 2000. — Т. 6. — 461 с.
7. Психологический словарь / Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Педагогика-пресс, 1988. – 440 с.